

GLOSE

KOMU ZAMERITI?

V poročilu o knjigi *I. Ledererja* (Yugoslavia at the Paris Peace Conference), ki ga je napisal *Janko Pleterški* za »Zgodovinski časopis« (zvezek 1-2, 1968),* je navedeno tudi naslednje: »Osrednje vsega zanimanja na problem Reke oziroma na razmejitve v Istri in Dalmaciji, potem ko je aprila 1919 vprašanje Trsta po skupnem molčečem soglasju ‚stopilo v ozadje‘ (Lederer, str. 187), je pustilo na slovenskem sektorju stvari nepojasnjene. To velja že za potek črte londonskega pakta, ki jo Lederer na slovenskem območju zmotno enači kar z rapalsko mejo. Tega pa mu ni mogoče preveč zameriti, če to danes delajo celo slovenski avtorji, npr. Janko Jeri na zemljevidu v knjigi ‚Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni‘, Ljubljana 1961!«

Brez uporabe klicajne interpunkcije naj pojasnim, da je pisanje *Janka Pleterškega* ponaredek, saj je na »inkriminirani« ilustrativni skici v moji knjigi označena le črta londonskega pakta od slovenskega narodnostnega območja do albanske Valone, poleg tega pa *samo* še državne meje, kakršne so bile leta 1915 oziroma pred prvo svetovno vojno in torej ni govora še o kaki »rapalski meji«.

Res pa je, da sem štel za umestno v uvodu svoje knjige izrecno opozoriti (str. 24), »da je Italiji (z rapalsko razmejitvijo — op. J. J.) uspelo doseči v Julijski krajini celo več, kakor ji je obljubljal londonski pakt.« V nasprotju

* Ta pripis je bil lani junija namenjen za »Zgodovinski časopis«, a doslej ni bil objavljen (revija izhaja v zelo dolgih časovnih presledkih).

s knjigo *I. Ledererja*, ki meritorno obravnava prav mejni položaj po prvi svetovni vojni, je namreč moja knjiga osredotočena, če še to dodam zaradi vsebinske teže, na razdobje po drugi svetovni vojni.

Mislím, da je po vsem tem odveč še kakšna koli dodatna pripomba. Sicer pa sodim, da splošno še ni pozabljen osrednji postulat sleherne, še posebej pa »strokovne« kritike, da mora temeljiti predvsem in primarno na resnični informaciji (moja knjiga je izšla že pred osmimi leti). Tak prijem pa seveda izključuje falzificiranje in vzporedna zlohodna podtikanja (»Ledererju ni moč zameriti tistega, kar delajo tudi domači avtorji«), kakor je to storil *Janko Pleterški* celo v strokovni kritiki v strokovnem glasilu slovenskih zgodovinarjev. Komu torej zameriti?

Dr. J. Jeri

NEVESELO RAZMIŠLJANJE

Zdaj sta v javni razpravi dva dokumenta, posvečena slovenski kulturi: novembra lani je bil objavljen osnutek zakona o kulturnih skupnostih in financiranju kulturnih dejavnosti, pred štirinajstimi dnevi pa je komisija CK ZKS za idejna vprašanja kulture formulirala v dokumentu, ki je zdaj tudi v javni razpravi, »nekatera temeljna idejna vprašanja kulture«. O osnutku zakona bi že morala razpravljati skupščina, drugi dokument pa naj bi bil osnovno gradivo za bližnji plenum CK ZKS o kulturi. Če k temu dodamo, da smo v februarju že zaradi našega tradicionalnega kulturnega praznika povedali in zapisali marsikatero pametno o

kulturi, potem bi morali biti zadovoljni, saj je skrb za slovensko kulturo očita.

In vendar je nekaj stvari, ki nas silijo v neveselo razmišljanje: zakon o kulturnih skupnostih bi po napovedih že moral biti sprejet (v začetku januarja), toda nič ne kaže, da v skupščini kaj dosti mislijo nanj. Zdaj že lahko rečemo, da je odpovedala tudi javna razprava. Po prvih reakcijah, ki so se kazale predvsem v nekaterih pomislekih, je vse utihnilo, niti kulturniške organizacije niti posamezniki se s tem osnutkom kaj poseben ne ukvarjajo, očitno je prevladalo mnenje, da je zakon bolj ali manj formalen akt, ki vsebinsko v kulturo ne bo posegel. Najbolj pa preseneča pri tej javni razpravi, ki je, kot rečeno, nenavadno hitro zamrla, to, da tudi predlagatelj zakona ne kaže posebne vneme, da bi javno razpravo usmerjal, spodbujal in jo morda sam navajal na tista ključna vprašanja v osnutku zakona, ki so najbolj sporna ali nejasna in bi jih bilo vsekakor treba temeljito preučiti in javno preveriti, preden jih zakon legalizira. Tega umika predlagateljev zakona si skoraj ni mogoče razlagati drugače kot z nekakšno zadrego prav ob vsebinski strani osnutka, ki res ne obeta opaznejših premikov v kulturi. Nastaja vtis, kot da si sam predlagatelj zakona ne želi kaj posebno prizadete in poglobljene javne razprave, ki bi, če bi taka bila, po svoje obvezovala tudi skupščino, ko bo zakon sprejemala. Hkrati pa je prav takó res, da si tudi kulturne in umetniške organizacije ter kulturni delavci kaj prida ne prizadevamo, da bi si s tem zakonom, ali ob tem zakonu, »izbojevali« takšen status kulture in kulturnih dejavnosti v današnji slovenski družbi, o katerem govorimo, da je nujen, čakamo pa (od koga neki?), da nam bo nekako dan. Tudi ob tem se kaže vse večja brezbržnost slovenske kulturne srenje, ki jo skupni interes, še več: nesporna

skupna potreba, sploh ne more več združiti v skupno voljo in še manj v skupno akcijo. Vremena Kranjcem bodo se zjasnila, je torej prazno upanje, tudi po naši lastni krivdi, zaradi naše lastne nezavzetosti, nebojevitosti. Tako je pogubno ravnotežje zagotovljeno: na eni strani mlačnost predlagatelja zakona (opaziti ni niti službene, uradniške vneme), na drugi pa prav taka mlačnost tudi nas, ki nas ta zakon najgloblje prizadeva. Iz takega zakona, brez strasti in ljubezni, se ne more roditi nič drugega kot kilav otrok.

Po svoje skuša med drugim ideje in pričakovanja zakona o kulturnih skupnostih rešiti že omenjeni dokument komisije za idejna vprašanja kulture pri CK ZKS, toda v tem primeru gre predvsem za politično oceno in za politično obveznost politične organizacije, ki utegne biti pomembna, če bo ta obveznost tudi akcijska in ne le načelno politična, vendar pa še zmerom nezadostna, če bo ostala brez širšega odmeva.

Ta dva dokumenta navajam kot dokaz dvojega: po eni strani odmerjamo, »tudi na najvišji ravni«, vso skrb problemom kulture, po drugi pa kaže tudi ta, tako avtoritativno izražena skrb, da je tudi v kulturi, če se tega zavedamo ali ne, vse bolj potrebno načrtovanje, organizirano delo, skupni napor, hotenja in cilji, vsaj nekateri, temeljni cilji, če hočemo, da bo celoten razvoj naše družbe, in ne samo kulturni, bolj spodbuden, uspešen in mnogo bolj kot doslej nacionalno kohezijski. Predsednik republiškega izvršnega sveta Stane Kavčič je na enem zadnjih plenumov CK govoril o predvidenem razvoju Slovenije v naslednjih petnajstih letih in pri tem poudaril, da bomo predvideno stopnjo razvitosti, če bomo ostali pri sedanjem »trendu«, lahko dosegli le ob skupnem družbenem naporu, ob mobilizaciji vseh sil, predvsem pa ob mnogo večjem, številčnem in kvalitetnem, anga-

žiranju našega znanja. Njegova vizija je videti precej optimistična, čeprav bomo najbrž morali govoriti o neuspehu naše družbe, če te »vizije« ne bomo dosegli. Toda nič kaj spodbudno ne zveni ob tem podatek, ki ga je ob podeljevanju letošnjih Prešernovih nagrad študentom posredoval rektor ljubljanske univerze dr. Roman Modic, da število diplomantov na slovenski univerzi pada. Ob Kavčičevi »skici prihodnosti« slovenske družbe nas ta podatek ob že ugotovljeni domala popolni brezbriznosti, ki se kaže ob »nemi« javni razpravi ob predloženem osnutku zakona o kulturnih skupnostih, opozarja, da je postalo tudi morda celo *predvsem* to področje kritično, kolikor sploh poskušamo govoriti o organiziranem razvoju naše družbe. Slovenska družba (to vedo naši ekonomisti bolje od mene) je najbrž že dosegla stopnjo, ko je pospešen razvoj mogoč samo ob višji organizaciji in mnogo večji vlogi znanja in kulture. Doslej je bilo oboje, znanje in kultura, odvisno bolj od volje, talenta in pripravljenosti posameznikov kot pa od ustrezne organiziranosti in zakonodaje. Danes pa moramo tem tradicionalnim slovenskim lastnostim dodati še takšno stopnjo organiziranosti in zakonodaje, ki bo oboje, znanje in kulturo, pospeševala in poglobljala, sicer bomo leta 1985 v odnosu do, da primerjam s predsednikom republiškega izvršnega sveta, *takratne* Švice in Švedske še bolj v zaostanku (ali zaostali) kot danes.

Hočem reči: sedanja mlačnost v obravnavanju kulturnih zadev na eni in drugi strani, pri družbenih načrtovavcih in kulturnih delavcih, zbuja resnično zaskrbljenost. Ta sloga v mlačnosti je mnogo bolj nevarna kot še tako nasršen boj, ki se nam je zdel včasih, ko smo ga še doživljali, tako neprijeten in »škodljiv«.

C. Z.

OBELISK — SPOMINSKO ZNAMENJE ALI REKLAMNI STOLP?

Obeliski so nasploh redka zadeva in zato, vsaj najimenitnejši med njimi, zelo znani in cenjeni spomeniki, navadno povezani s takim ali drugačnim zgodovinskim dogodkom, največkrat znamenja zmage. Pri nas starih obeliskov nimamo, pred dvanajstimi leti pa smo si le postavili enega, ki resda ni klasičen obelisk, v uradnem popisu ga morda niti ni najti pod tem spoštljivim imenom, morda je samo spominski stolp, vsekakor pa je povsem določeno spominsko obeležje. S takim namenom je bil ta steber ali obelisk tudi postavljen: spodaj, v višini človeške postave, je reliefni emblem srpa in kladiva z napisom VII kongres SKJ in z letnico 1958. Takrat je bil v veliki dvorani Gospodarskega razstavišča v Ljubljani zvezni kongres ZKJ. Že priprave na kongres so obetale, da bo pomemben, zato je bil postavljen na ploščad pred glavno dvorano tudi ta obelisk, ki resda, kot rečeno, ni umetnina, je pa prav dostojno arhitekturno spomeniško obeležje, postavljeno s povsem določenim pomenom in namenom.

Prej je na skoraj istem mestu stal neki Tršarjev spomenik, ki je bil tik pred začetkom kongresa prestavljen v »nevtralnejše« okolje, v Tivoli. Takrat je bilo rečeno, da Tršarjev spomenik s svojo (možno) simboliko (otroško igro) ni primeren za tako mesto, zlasti pa ne v dneh, ko naj bi bil v veliki dvorani Gospodarskega razstavišča kongres ZKJ. Res se je takrat ob Tršarjevem spomeniku rodil (kot domala ob vsaki stvari pri nas) eden od tako imenovanih »političnih vicev«, ki naj bi bil baje povod za premestitev spomenika v Tivoli. Kakorkoli že: skrb za spodobnost »izpostavljenega« prostora celo ob taki potencialni simboliki na ravni dnevnega vica je bila očita.